

ROBYN FAITH WALSH

The Origins of Early Christian Literature: Contextualizing the New Testament within Greco-Roman Literary Culture.
Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 225 s.

Aika ajoin tutkimuksessa nousee esiin uusia kiinnostavia kysymyksiä myös sellaisilla osa-alueilla, jotka tavalla tai toisella ovat koko ajan mukana tietyn tieteenalan tutkimuksessa. Konferenssiselittelemät ja tuoreet julkaisut ovat kanavia, joiden kautta tieto uusista kysymyksistä leviää, mutta usein ensimmäiset vinkit kuullaan myös puskaradiosta, asian havainneelta ja siitä innostuneelta kollegalta. Walshin tutkimuksen taustalla olevista uusista näkökulmista tulii itse tietoiseksi ensimmäistä kertaa juuri tällä tavoin – viime vuosikymmenen puolivälin paikkeilla – ja vinkkaajana toimi kollegani Ismo Dunderberg. Ismo on omissa tutkimuksissaan hyödyntänyt William A. Johnsonin nyt jo klassikoksi muodostunutta teosta *Readers and Reading Culture in the High Roman Empire: A Study of Elite Communities* (2010). Myös Walshin tutkimuksesta kuulin ensimmäistä kertaa juuri Ismolta.

Kuten edellä sanotusta käy ilmi, Walshin tutkimus liittyy teemaan, joka on ollut kasvavan kiinnostuksen kohteena viimeisen vuosikymmenen aikana. Kansainvälisen tutkijajoukon kiinnostusta on ollut omalta osaltaan nostattamassa Stanley Stowers (Brown University), joka on toiminut Walshin väitöskirjan ohjaajana.

Kuvatessaan kreikkalais-roomalaista kirjallista kulttuuria Walsh tukeutuu paljolti edellä mainittuun Johnsonin tutkimukseen, mutta esittää tältä pohjalta radikaalin teesin: Uuden testamentin ja erityisesti evankeliumien kirjoittajat kuuluivat Rooman imperiumin harvalukaiseen korkeasti koulutettuun kirjalliseen eliittiin, jossa kirjallisuutta tuotettiin, jaettiin ja siitä keskusteltiin pienen piirin keskuudessa. Kirjoittajat eivät olleet ensisijaisesti kristillisten yhteisöjen jäseniä vaan osa kirjailijoiden verkostoa. Näissä saattoi olla mukana joitakin kristittyjä, mutta kristillinen tausta ei ollut

välttämätön edellytys sille, että kirjailija saattoi kiinnostua ja kirjoittaa juutalaisuuden historiasta, teksteistä ja tavoista. Stowersia seuraten Walsh väittää, että ajatus evankelistaista, jotka ilmentävät uskonnollisten ja hyvin yhtenäisten taustayhteisöjensä henkeä, on suoraa perua saksalaisesta 1800-luvun romantiikasta. Sen piirissä kirjallisten nerojen oletettiin kykenevän kiteyttämään luku- ja kirjoitustaidottoman kansan (Volk) todellisia aitoja tunteita ja henkeä (Geist).

Kirjan ensimmäinen varsinainen luku käsittelee idealistista Apostolien tekoja myötäilevää ”Big Bang” -myyttiä, joka Walshin mukaan on vahvasti vallalla varhaiskristillisyyden tutkimuksessa. Sen mukaan Jeesus-liike kasvoi eksponentiaalisesti, sillä oli hyvä institutionaalinen perusta, ja sen jäsenet muodostivat alusta saakka kiinteitä yhteisöjä. Walsh esittää omana teesinään, että Paavali pyrkii retoriikallaan luomaan yhteisöllisyyttä, mutta kirjeet eivät todista, että yhtenäisiä yhteisöjä olisi ollut olemassa. Yhteisölliseen taustaan viittaavia piirteitä ei hänen mukaansa voida löytää myöskään evankeliumeista. Vaikka Walshin kirja keskittyy synoptisiin evankeliumeihin, näitä ja Q-lähdettä käsitellään hyvin pinnallisesti vajaan kuuden sivun jaksossa. Monet yhteisöllisyyteen liittyvät tekijät jäävät käsittelemättä.

Huomattavasti enemmän tilaa saa saksalaisen 1800-luvun romantiikan ja sen renessanssiin ulottuvien juurien käsittely kirjan toisessa luvussa. Viitisenkymmentä sivua pitkän luvun päätarkoituksena on osoittaa, kuinka juuri romantiikan piirissä syntyi ajatus kirjallisista neroista, joiden teokset heijastelivat suoraan yhteiskunnan alempien luokkien yhtenäistä henkeä. Tämä käy luvussa sinänsä selväksi, mutta laajan katsauksen mielekkyys kirjan kokonaisuudessa jää sen varaan, kuinka vakuuttavana lukija pitää ajatusta romantiikan suorasta vaikutuksesta tämän päivän tutkimukseen. Tästä en vakuuttunut siitä huolimatta, että teesiä toistetaan kirjassa useaan otteeseen.

Kolmannessa pääluvussa Walsh esittelee ansiokkaasti antiikin kirjallista kulttuuria ja erityisesti kirjailijoiden roolia siinä tukeutuen Johnso-

nin tutkimukseen, mutta laajentaen näkökulmaa katsauksella Filoniin ja Josefukseen. Antiikin pääasiallisina lähteinä ovat Quintilianus, Seneca, Plinius (nuorempi) sekä Plutarkhos. Walshin argumentin logiikkana on, että koska evankeliumit ovat kokonaisia kirjallisia teoksia, niiden kirjoittajien formatiivisimpana sosiaalisena ryhmänä on täytynyt olla saman taustan ja arvot omaava kirjailijoiden joukko. Walsh soveltaa tässä yhteydessä Pierre Bourdieun kenttäteoriaa, jonka mukaan kulttuuri koostuu itsenäisistä osa-alueista, kentistä. Näillä on sisäinen hierarkkinen rakenne, omat rajansa ja omanlaisensa pääoma. Bourdieun teoriaan sisältyy ajatus jatkumosta kahden poolin välillä: ”autonominen” pooli toimii kentän omilla ehdoilla, mutta ”heterogeenisella” alueella voi tulla mukaan vaikutteita myös muilta kentiltä. Vaikka malli periaatteessa sallisi sen, että heterogeenisella alueella eliittikirjailijoiden piirin ja varhaiskristillisten yhteisöjen käytänteet kohtaisivat, Walsh ei harkitse tällaista vaihtoehtoa, vaan pitää kirjallisen piirinsä ovet suljettuina.

Neljännessä luvussa Walsh vertailee tarkemmin evankeliumien kertomuksia ja *Satyrica*-nimistä teosta, jota on perinteisesti pidetty Neron lähipiiriin kuuluneen Petroniuksen kirjoittamana. Walsh tuo esiin merkittäviä yhtäläisyyksiä, mutta päättelee teemojen vastaavan niin tarkasti toisiaan, että kirjallista materiaalia on täytynyt kiertää eliittikirjailijoiden joukossa. Vaikka teemat ovat kiistämättä samoja – öljyllä voitelemisen (Sat. 27, 70, 77–78), kukon laulu varoituksena tulevasta vaarasta (Sat. 74.1), ruumiin syöminen puhujan viimeisenä ”testamenttina” (Sat. 141.1–4), leski haudassa miehensä ruumiin äärellä, ryöstäjät, ristinnaulitseminen, vartijat, kolme yötä ja kadonnut ruumis (vrt. Sat. 111–112) – niiden funktiot kertomuksissa ovat varsin erilaisia, minkä vuoksi Walshin väite puhtaasti kirjallisesta yhteydestä ei vakuuta. Esimerkiksi toissijaista suullista traditiota (secondary orality) on vaikea sulkea pois. Sen sijaan luvun loppuosassa Walsh osoittaa hyvin, kuinka vetoaminen silminnäköjätodistukseen (jota Richard Bauckham on tähdentänyt) sekä kirjallisten teosten nimettömyys ovat osa tavanomaista antiikin kirjallista kulttuuria.

Viidennessä luvussa Walsh keskittyy analysoimaan evankeliumeja osana antiikin biografiasta

traditiota päätyen luonnehtimaan niitä kumoukselliseksi biografioksi (subversive biography), mikä on sinänsä mahdollista. Biografia-analyysinsä Walsh kuitenkin esittää olevan selkeä vaihtoehto ”joidenkin tutkijoiden” väitteelle, että evankeliumit edustaisivat aivan omaa lajiaan. Varmaan näitäkin tutkijoita jostain vielä löytyy, vaikka kysymys evankeliumien suhteesta antiikin biografioiden on ollut vahvasti esillä jo 1980-luvulta alkaen. Walsh listaa aiempaa tutkimusta pitkässä alaviitteessä, mutta ei esitele sitä varsinaisessa tekstissä, vaikka jo Richard Burridgen 1992 julkaistu *What Are the Gospels: A Comparison with Graeco-Roman Biography* (2.ed. 2004) osoitti vakuuttavasti juuri sen, että evankeliumit eivät ole oma kirjallisuuden lajinsa vaan luonteva osa antiikin biografiaperinnettä.

Walshin kirja on hyvä esimerkki pohjoisamerikkalaisesta väitöskirjaperinteestä, jossa odotetaan, että väitöskirjatutkija löytää mielekkään teesin ja kehittää sille pätevät perusteet (PhD thesis). Tässä tapauksessa teesin peruselementit ovat löytyneet ohjaajan, Stanley Stowersin aiemmista artikkeleista, joiden teemoja Walsh on laajentanut pureutumalla tarkemmin saksalaisen romantiikan syntyvaiheisiin, kuvaamalla lähemmin antiikin kirjallisen kulttuurin luonnetta sekä nostamalla esiin yhtäläisyyksiä esimerkiksi *Satyrican* ja evankeliumien teemoissa. Toisaalta Stowersin ajatusten konkretisointi ja puhtaaksi viljely tuovat selvästi esiin teesin ongelmat.

Romantiikan vaikutuksesta muotokritiikkiin ei ole epäilystä, mutta sitä seuranneet kehityslinjat ovat paljon monisyisempiä kuin Stowersin ja Walshin palikkamalli antaa ymmärtää. Aivan varmasti varsinkin konservatiivisten tutkijoiden joukosta löytyy edelleen myös Big Bang -teorian kannattajia, mutta näiden varjolla ei kannattaisi laittaa koko tutkimusalaa samaan nippuun. Esimerkiksi Luukkaan luova panos Apostolien tekojen alun kuvauksessa on laajalti tunnustettu. Walshin keskustelu sosiaalitieteellisen eksegetiikan kanssa – joka voisi kirjan aiheen vuoksi olla merkittävä keskustelukumppani – on hyvin sporadista ja puutteellista. Big Bang -teorian laajan rummuttamisen sijaan Walshin olisi kannattanut pohtia esimerkiksi Rodney Starkin klassisen *The Rise of Christianity* -kirjan (1996; ei Walshin bibliografiassa) laskelmia

siitä, millaisia verkostoja pitkin kristinusko olisi saattanut levitä lahkoliikkeille tyypilliseen tapaan, ilman Apostolien teoissa kuvattuja mielikuvitukSELLISIA joukkokääntymisiä.

Walshin kirjallisen elitismien hypoteesin heikoin lenkki onkin kysymys siitä, miten kirjallisissa ystäväpiireissä kehiteltyt Jeesus-biografiat lopulta päätyivät kristillisten yhteisöjen käyttöön, ja toisaalta miten Jeesus/Kristus -liikkeet legitimoivat toimintansa muotoja sillä välin, kun biografistit hioivat esityksiään kirjailijapiireissään.

Aiemman biografiakeskustelun lisäksi Walsh sivuuttaa myös sen mahdollisuuden, että *khreia*-kokoelmia – lyhyitä kuuluisiin henkilöihin liitettyjä usein moraaliopetuksen sisältäviä anekdooteja – olisi saatettu käyttää myös Jeesus-traditioiden välittämisessä ennen evankeliumien kirjoittamista. Sama koskee paradoksografiaa, ihmeellisiä kertomuksia sisältäviä kokoelmia. Walsh kyllä käsittelee näitä molempia lajeja, joissa tekstiä saattoi tuottaa vaatimattomammallakin koulutuksella, mutta ensisijaisesti siitä näkökulmasta, millaisia välineitä nämä lajityypit antoivat eliittikirjailijoiden luovaan työskentelyyn.

Kaikessa kärjekkyydessään kirja todennäköisesti tekee palveluksen tutkimukselle korostamalla kreikkalais-roomalaisen kirjallisen kulttuurin vaikutusta Uuden testamentin tekstien syntyyn, mikä pitää tärkeää aihetta esillä. Vakuuttavia edistysaskeleita tällä saralla onnistuttaneen tekemään, jos lähtökohdaksi ei oteta vain yhtä Rooman imperiumin eliitin tarjoamaa mallia ja sovelleta sitä suoraan kaikkiin kirjoituksiin, vaan pohditaan myös heterogeenisempiä vaihtoehtoja, joissa erilaiset kirjalliset verkostot sekä suulliset ja kirjalliset traditiot saattavat sekoittua eri tavoin eri tekstien tuottamisessa. Esimerkiksi synoptiset evankeliumit edellyttänevät heterogeenisempää mallia kuin Johanneksen tai Tuomaan evankeliumit ja synoptikoista Luukas ja Matteus heterogeenisempää kuin Markus.

Petri Luomanen, TT, dos.
Uuden testamentin sekä varhaiskristillisen kulttuurin ja kirjallisuuden professori
Helsingin yliopisto

GARRICK V. ALLEN

Manuscripts of the Book of Revelation: New Philology, Paratexts, Reception.
Oxford: Oxford University Press 2020.
230 s.

JENNIFER KNUST & TOMMY WASSERMAN

To Cast the First Stone: The Transmission of a Gospel Story.
Princeton, NJ: Princeton University Press 2019. 440 s.

Tekstikritiikin tavoitteeksi tavataan – yksinkertaistaen – luonnehtia kirjoituksen mahdollisimman alkuperäisen sanamuodon määrittäminen. Korkeimmalle on arvostettu mahdollisimman varhaisia käsikirjoituksia ja vastaavasti tekstien myöhemmät muodot ovat sivuroolissa. Varhaisen tekstin jäljittäminen ei ole ainoa tapa työskennellä Uuden testamentinkaan tekstin parissa. Uusi filologia on alun perin keskiajan kirjallisuuden tutkimuksen piirissä syntynyt lähestymistapa, jossa ei haeta alkuperäistä tekstimuotoa vaan tarkastellaan käsikirjoituksia ja niiden yksilöllisiä piirteitä. Uusi filologia muodostaa tietyllä tapaa vastalauseen perinteiselle tekstikritiikille. Käsikirjoitusten myöhempiä tekstimuotoja, marginaalimerkintöjä ja muita käytön jälkiä ei sivuuteta epäolennaisuuksina. Sen sijaan ajatellaan, että ne tarjoavat tietoa siitä, miten tiettyä kirjoitusta on käytetty, muokattu, arvostettu ja tulkittu eri aikoina. Lähestymistapaa edustaa kaksi tässä esittelemääni melko tuoretta teosta.

Garrick V. Allenin *Manuscripts of the Book of Revelation* toimii kompaktina johdantona uuden filologian soveltamiseen. Teoreettisen ja metodisen keskustelun rinnalla kulkee Ilmestyskirjan käsikirjoitusten tarkastelu. Teoksen neljän pääluvun teemoina ovat Ilmestyskirjan otsikot, Andreas Kesarealaisen teksti, digitaalisten editioiden mahdollisuudet sekä ilmestyskirjakäsikirjoitusten kirjalliset kontekstit.

Ilmestyskirjan otsikoita tarkastellaan parateksteinä. Termillä tarkoitetaan lukemista ohjaavia ja visuaalisia hierarkioita luovia elementtejä, kuten otsikoita, sisällysluetteloita, merkintöjä ja korjauksia. Paratekstejä on kaikissa lukemissamme